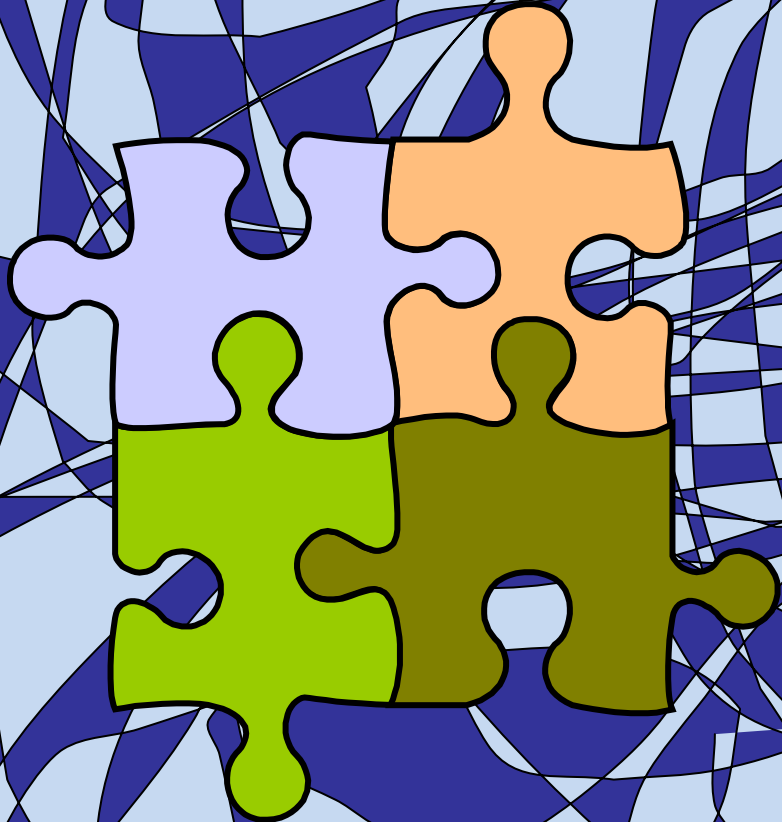

خود آموز زبان ترکی آذربایجانی

(برای خواندن و نوشتن)

Gəlirəm yazmağa bir kəlmə tutursan əlimi
qorxuram mən danışam çünkü kəsirsən dilimi
ey əcəb mən ki səadət yolunu azmamışam
hələ gördüklərimin onda birin yazmamışam

Sabir

Yaşar azad

پر نمودن خلاء فرهنگی و ایجاد پایه ای مستحکم جهت تکامل فکری جوانان و نوجوانان امری اجتناب ناپذیر و ضروری به نظر میرسد. نبود آموزش رسمی زبان ترکی آذربایجانی انگیزه اصلی نوشتن خود آموز زبان ترکی آذربایجانی جهت استفاده محرومان از این حق بوده است. بدین وسیله میتوانیم خواندن و نوشتن زبان مادریمان را که یکی از حقوق ابتدایمان می باشد در خانه خود و به دور از جنجالها و موانع غیر قانونی و غیر انسانی یاد بگیریم. در این خودآموز سعی بر آن شده است که با تمرین و تکرار مطالب و با روشهای متنوع و پرهیز از پرداختن ریز به دستور زبان ، یاد گیری زبان را آسان نماییم . مطالب دستور زبان در حدی آورده شده که خود آموز بتواند زبان ترکی آذربایجانی را بخواند و بنویسد.

فهرست

- آموزش به زبان مادری
- تقسیمات زبان
- الفبا
- قانون هماهنگی اصوات
- قانون اویقار لیق
- پسوندها
- هجا
- خود آزمایی
- متون برای خواندن
- بگوییم نگوییم

آموزش به زبان مادری

آموزش به زبان مادری نقش عمده‌ای در یادگیری مفاهیم علمی و نظری دارد. محققان بسیاری آموزش به زبان مادری را در بالا بردن یادگیری کودکان و نیز شکل‌گیری و تکامل هویت ملی‌شان فوق العاده موثر دانسته‌اند. در این خودآموز برآنیم آموزش به زبان ترکی آذربایجانی را بصورت کاملاً ساده و صرفاً جهت خواندن و نوشتن این زبان جهت استفاده عزیزان ارائه نماییم.

تقسیمات زبان

زبانهای دنیا براساس ساختارشان به گروههای متفاوتی تقسیم می‌شوند:

- تک‌هجایی
- التصاقی
- تحلیلی

زبان ترکی جزو زبانهای پسوندی (التصاقی) بشمار می‌رود. در زبان ترکی ریشه کلمه تغییر پیدا نکرده و ریشه پیشوند و میان‌وند نمی‌پذیرد و پسوند با الصاق شدن به آخر ریشه حالت‌های دستوری متفاوتی به کلمات می‌دهد.

برای مثال ریشه " داغ " می‌تواند پسوند های متفاوتی بخود بگیرد:

داغ = داغچی - داغا - داغدان - داغلار - داغدا - داغلاردا - داغچی لاردان

Dağ ⇨ **dağçı - dağa - dağdan - dağlar - dağda - dağlarda - dağçılardan-**

چنانچه مشاهده می‌شود ریشه (kök) **داغ** ثابت بوده ولی پسوندها (ək) معانی آنرا تغییر داده‌اند. زبان فارسی دارای هر سه حالت یعنی پیشوند - میان‌وند و پسوند است و در این زبان ریشه ثابت نمانده و در حالات دستوری متفاوت شکل خود را تغییر می‌دهد.

چنانچه دیدیم زبان ترکی فقط پسوند بخود می‌گیرد و به همین جهت در گروه زبانهای پسوندی (التصاقی) قرار می‌گیرد.

Su deyibdir mənə əvvəldə anam, ab ki yox.

Yuxu öyrətdi uşaqlıqda mənə, xab ki yox.

İlk dəfə ki, çörək verdi mənə, nan demədi.

Əzəlində mənə duzdanə nəməkdən demədi.

Anam əxtər deməyibdir mənə, ulduz deyib o.

Su donanda deməyibdir yəxdi bala, buz deyib o.

Qar deyib, bərf deməyib, dəst deməyib, əl deyib o.

Mənə heç vaxt biyə söyləməyib gəl deyib o.

Yaxşı xatırlayıram, yaz günü axşam çağılar,

Bağçanın günçixanında ki, ilq gün yayıla.

Gəl deyərdi darayım başıvı, ey nazlı bala.

Gəlməsən gər bacıvun astaca zülfün dararam.

O deməzdi ki, biyə şane zənəm bir səri to.

Gən nəayi be zənəm şane səri xahəri to.

Bəli, daş yağsa da göydən, sən osan, mən də buyam.

Var sənin başqa anan, vardı mənim başqa anam.

Özümə məxsus olan başqa elim vardı mənim.

Elimə məxsus olan başqa dilim vardı mənim.

İstəsən qardaş olaq, bir yaşayaq, birlik edək,

Veribən qol-qola bundan sonra bir yolda gedək.

Əvvəla, özgə küləklərlə gərək axmayasan,

Saniyə, varlığıma, xalqıma xor baxmayasan.

Yoxsa gər zor deyəsən, millətimi xar edəsən.

Gün gələr səhfə çönər, məcbur olarsan gedəsən. (پروفیسور ذہتابی)

الفبا

الفبا اشارتی قراردادی هستند برای نشان دادن صداها. الفبایی که ترکی آذربایجانی را بتوان به آسانی نوشت و خواند الفبای لاتین است.
در زبان ترکی آذربایجانی ۳۲ حرف وجود دارد که تقریباً هر حرف آن بیانگر یک صدا می باشد. همانطوریکه میدانیم در زبان انگلیسی بعضاً چند حرف بیانگر یک صدا می باشد

مثل : (ش = sh) (چ = ch) و ...

و در زبان فارسی برای یک صدا چند حرف وجود دارد

مثل : (S=س - ث - ص) یا (Z=ز - ض - ظ - ذ) ویا (T=ت - ط)

اما در زبان ترکی آذربایجانی هر حرف بیانگر یک صدا و هر صدا بیانگر یک حرف می باشد.

زبان مادریمان به سبب تفاوتهایی که از نظر تلفظ و نوع صداها با الفبای عربی (به غلط این الفبا را فارسی می نامند) دارد خواندن و نوشتن با این الفبا را برایمان مشکل کرده است.
وجود صداهایی چون (خودم-Ö = Özüm)، (عدد ۳-Ü = Üç)، (خوشمزه-I = Dadlı) که در عربی و فارسی وجود ندارند و نیز مشکلات فراوان دیگر نوشتن و خواندن به الفبای عربی را مشکل کرده است. مثلاً برای سه حرف (y, l, i) تنها یک حرف از الفبای عربی یعنی (ی) را می توانیم بنویسیم اما الفبای لاتین این مشکلات را برایمان حل کرده است.

برای برطرف کردن مشکلات نوشتن به زبان ترکی آذربایجانی با الفبای عربی ناچاراً از اشاراتی استفاده می کنند.

مثال:

(ö = او) - (ü = او) - (o = او) - (u = او)

در صفحه بعد به جدول الفبای ترکی آذربایجانی توجه کنید.

دئیه ک	Deyäk	دئمه یک	دئیه ک	Deyäk	دئمه یک
کیملیک	Kimlik	هویت	سیلگی	Silgi	پاک کن
تاپشیریق	Tapşırıq	سفارش	بويا	Boya	رنگ
گولچو	Gülçü	گلفروش	اؤیرنمن	Öyrətmən	معلم
کئشیک	Keşik	نگهبان	اؤیرنجی	Öyrənci	دانش آموز
گزمه	Gəzmə	گشت	بیلیم یورد	Bilim yurd	دانشگاه
شئخ	Şeh	رطوبت	ساغ	Sağ	راست
یاش	Yaş	سن	سول	Sol	چپ
وئرلیش	Verliş	برنامه	کپه تک	Kəpənək	پروانه
آپاریجی	Aparıcı	مجری	یاستیق	Yastıq	متکه
سؤزلوک	Sözlük	لغت نامه	چانتا	Çanta	کیف
باشماقچی	Başmaqçı	کفاش	دوغو	Doğu	شرق
سایجی	Satıcı	فروشنده	باتی	Batı	غرب
پای	Pay	هدیه	قوزئی	Quzey	شمال
سکسن	Səksən	هشتاد	گونئی	Güney	جنوب
گؤلوک	Gözlük	عینک	دیش فیرچاسی	Diş fırçası	مسواک
دمیر یول	Dəmir yol	راه آهن	دیش خمیری	Diş xəmiri	خمیردندان
گوله ش	Güləş	کشتی	سیرغا	Sırğa	گوشواره
داغچیلیق	Dağçılıq	کوهنوردی	دیش سایی	Diş sapı	نخ دندان
آدا	Ada	جزیره	سویودوجو	Soyuducu	یخچال
اؤلکه	Ölkə	کشور	کۆرپو	Körpü	پل
دوغال	Doğal	طبیعی	قولچاق	Qolçaq	عروسک
دینیز	Dəniz	دریا	ایشیقلیق	Işıqlıq	روشنایی
باریش	Yarış	مسابقه	چاغ	Çağ	زمان
قوللوقچو	Qulluqçu	خدمتکار	اؤرنک	Örnək	نمونه
وطنداش	Vətəndaş	هم وطن	سورغو	Sorğu	سوال
یوردداش	Yurddaş	همشهری	باغیمسيز	Bağımsız	مستقل

الفبای لاتین ترکی آذربایجانی

A a	آ	Azərbaycan	Q q	ق	quş
B b	ب	baba	L l	ل	laçın
C c	ج	cüçə	M m	م	maral
Ç ç	چ	çiçək	N n	ن	nar
D d	د	dağ	O o	او	oğlan
E e	ای	el	Ö ö		ölkə
Ə ə	آ	əl	P p	پ	papaq
F f	ف	fil	R r	ر	varlıq
G g	گ	göl	S s	س، ص، ث	su
Ğ ğ	غ	dağ	Ş ş	ش	şor
H h	ح _ ه	haray	T t	ت، ط	torpaq
X x	خ	xan	U u	او	uşaq
I ı		ıldırım	Ü ü		üç
İ i	ای	isti	V v	و	Varlıq
J j	ژ	jurnal	Y y	ی	yel
K k	ک	kimlik	Z z	ز - ظ - ض - ذ	zirvə

تکته: حرف w انگلیسی در الفبای ترکی وجود ندارد

دئمه یک	Deyək	دئبه ک	دئمه یک	Deyək	دئبه ک
علم	Bilim	بیلیم	کبوتر	Göyərçin	گؤیرچین
علمی	Bilim səl	بیلیم سل	پلنگ	Qaflan	قافلان
تشکیلات	Örgüt	اؤرگوت	مجله	Dərgi	درگی
تشکیلاتی	Örgütsəl	اؤرگوت سل	شیر	Aslan	آسلان
کمک	Yardım	یاردیم	شکوفه	Çiçək	چیچک
بستنی	Dondurma	دوندورما	قارچ	Göbələk	گؤبه لک
پوست	Dəri	دری	پونه	Yarpız	یارپیز
اجتماع	Toplum	توپلوم	خامه	Qaymaq	قایماق
اجتماعی	Toplumsal	توپلومسال	لفل	Bibər	بیبیر
روده	Bağirsaq	باغیرساق	دامن	Ətək	اته ک
سرخ پوست	Qızıl dəri	قیزیل دری	دستکش	Əlcək	الچک
سیاه پوست	Qara dəri	قارا دری	زیرسیگاری	Kül qabı	کول قایی
سفید پوست	Ağdəri	آغ دری	نمکدان	Duz qabı	دوز قایی
مغز	Beyin	بئین	استخر	Göl	گؤل
مچ	Bilək	بیله ک	آب انگور	Üzüm suyu	اوزوم سویو
کلیه	Böyrək	بؤیرک	مهباد	Soyuq bulaq	سویوق بولاق
چانه	Əng	انگ	تکاب	Tikan təpə	تیکان تپه
ناخن گیر	Dırnaqtutan	دیرناق توتان	شاهین دژ	Sayın qala	سایین قالا
کشاورز	Əkinçi	اکینچی	مشکین شهر	Xiyav	خیاو
خرس	Ayı	آیی	چشمه	Bulaq	بولاق
سنجاب	Dələ	ده له	لباس	Paltar	پالتار
سبز	Yaşıl	یاشیل	عروس	Gəlin	گلین
ابر	Bulud	بولود	داماد	Bəy	به ی
عقاب	Qartal	قارتال	قدیم	Əski	اسکی
عصا	Çəlik	چه لیک	انجمن	Dərnək	درنک
جارو برقی	Toz soran	توز سوران	رهبر	Öndər	اؤندر

حروفی که اغلب با تلفظ و شناخت آنها با مشکل بر می خوریم را با مثالهایی تمرین می کنیم.

Ö = özüüm (خودم) - ölüm (مرگ) - ördək (اردک) - çörək (نان) - ölkə (کشور)

Ü = üç (۳) - güc (قدرت) - üzüm (انگور) - üzmək (شنا کردن)

O = on (۱۰) - orda (در آنجا) - doldur (پر کن) - sol (چپ)

U = uşaq (کودک) - uç (پرواز کن) - un (آرد) - burda (در اینجا)

I = aydın (آیدین) - axdı (جاری شد) - baxdım (نگاه کردم)

İ = bildim (دانستم) - sil (پاک کن) - dil (زبان) - iş (کار)

Y = yarım (نصف) - yay (تابستان) - yer (یئر) - yol (راه)

قانونمند بودن زبانمان نوشتن و خواندن به این زبان را بسیار آسان کرده است.

کلماتی که با الفبای عربی نوشته شده است را با الفبای لاتین بنویسید. (با مداد نوشته شود)

عرب الفباسی	Latin alfabeti	عرب الفباسی	Latin alfabeti
آذربایجان	Azərbaycan	موغان	
اؤرمو		همدان	
ساوالان		قاریشیق	
دوه چی		گو لدوم	
پاس لانیب		بوغولدو	
بؤلدوم		قاپی	
باغیرساق		قاپی	
سو رمه میشم		قیز قالاسی	

دئمه یک	Deyək	دئیه ک	دئمه یک	Deyək	دئیه ک
روشن فکر	aydın	آیدین	ترانه	Mahnı	ماهنی
تبار	soy	سوی	شبه جزیره	Yarım ada	یاریم آدا
امتحان	sınaq	سیناق	زنبور	Arı	آری
مقاومت	dirəniş	دیره نیش	مرز	Sınır	سینیر
مقدس	qutsal	قوتسال	هواپیما	Uçaq	اوچاق
دوقلو	əkiz	اکیز	چسب	Yapışqan	یاپیشقان
ایستگاه	duraq	دوراق	پایتخت	Başkənd	باش کند
گویا	sanki	ساتکی	میاندا آب	Qoşaçay	قوشاچای
سنگسار	daşqalaq	داش قالاق	نقده	Sulduz	سولدوز
جگر	bağır	باغیر	غلط	yanlış	یانلیش
تبعید	sürgün	سورگون	قله	zirvə	زیره
انقلاب	devrim	دئوریم	صخره	qaya	قایا
پروزی	uğur	اوغور	قانون	yasa	یاسا
زخمی	yaralı	یارالی	مفید	yararlı	یارارلی
وابسته	Asılı	آسیلی	زمینه	sahə	ساحه
منبع	Qaynaq	قایناق	ظاهر	görkəm	گؤرکم
مثبت	olumlu	اولوملو	نخ	sap	ساپ
استفاده کردن	Qullanmaq	قولانماق	نویسنده	yazar	یازار
منفی	Olumsuz	اولومسوز	مقابل	qarşı	قارشی
زن	Qadın	قادین	علاقه	maraq	ماراق
جامع	Bütüncül	بوتونجول	اساس - پایه	təməl	تمل
متغیر	Dəyişkən	دیشکن	مسئول	sorumlu	سوروملو
فردی	Birisəl	بیری سل	رابطه	ilgi	ایلگی
جواب	yanıt	یانیت	ورزش	idman	ایدمان
نمایشگاه	Sərgi	سرگی	همکار	əməkdaş	امک داش
دوست	yoldaş	یولدش	متخصص	uzman	اوزمان

عرب الفباسی	Latin alfabesi	عرب الفباسی	Latin alfabesi
اوشاق		قارداش	
کاظم خان	Kazım xan	بابک	
تبریز		تانیش	taniş
سولدوز		سۆز	
قاچیردیم		بؤلونمک	
ساواشیردیم		دوداق	
باکی		یاناق	
وطن		قارا	
بوغاز		باجی	
گۆز		چیچک	
بیلمه میشدیم		دلی	
ساوالان		بولاندیریق	
ده ده قورقود		اؤزگه	
داغلار		تبریز	
ژورنال		قوشاچای	
داش		کیتابی بوکدوم	
سو		ائوه دؤندوم	
بیلگی سایار		اردبیل	
قازان		وطن داش	
توره مه		بالیق چی	
بوشقاب		سئومه میشدیم	

Kişi dəyirmançıya dedi:

Özününkü olsaydı, belə eləməzdin, heyvan eşşəyin az qalır yük altında beli sınınsın. Sizin insafınız olsa, bir az da onu dalınıza alarsız. Dəyirmançı bunu eşşəkdən sonra eşşəkdən endi, oğlunu da endirdi. Sonra da ağacın bir başını öz çiyinə, bir başını da o kişinin çiyinə qoyub eşşəyin də əl-ayağını bağlayıb çiyinlərinə aldılar. Şəhərə gedən yolda bir körpü var idi. Körpünün altından dərin bir çay axırdı. Dəyirmançı ilə kişi eşşək çiyinlərində körpünün üstündən keçərkən, orada bunlara baxan və körpünün dövrəsinə yığışan adamlar onlara çox güləndə, birdən eşşək adamların səsküyündən hürküb əl-ayağı bağlı çayın içinə düşdü. Çayın suyu yazıq eşşəyi götürüb apardı.

Dəyirmançı utana-utana, yorğun-arğın öz kəndlərinə qayıtdı. Yolda öz-özünə düşünürdü:

-istədim hamını özümdən razı salam, heçkəs məndən razı olmadı, artıq eşşəyimdə əldən verdim !

Bu tənbel və qeyrətsiz oğlana baxın, çox rahatlıqla eşşəyin üstündə oturub, düşünmür. qocanı dalınca sürünür.

Düş yerə, tənbel boynu yoğun, qoy yazıq kişi də bir az minsin, yorğunluğunu alsın. Bu sözü eşidincə, dəyirmançı oğlunu endirib özü eşşəyi mindi. Bir az keçməmiş qabaqlarına bir dəstə arvad-uşaq çıxdı. Arvadlardan birisi üzünü dəyirmançıya tutub dedi:

Anlamaz qoca, sənin ürəyində heç rəhm yoxdur? Özün rahat eşşəyin üstündə oturb, yazıq uşağı da dalınca Yeridirsən?

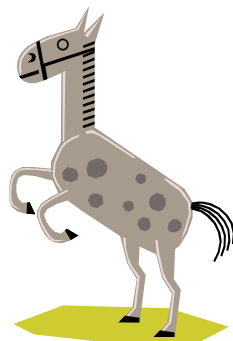
Yazıq dəyirmançı bu sözlərdən çox utabıb, çəkdi oğlunu da dalına mindirdi. Kəndə yaxınlaşanda bir

kişi dəyirmançıdan soruşdu:

Bu eşşək sizin özünüzün deyilmi?

Dəyirmançı dedi:

Niyə özümüzündür.

قانون هماهنگی اصوات (Hava yasası)

زبان ترکی آذربایجانی یکی از با قاعده ترین زبانهای دنیا می باشد که تقریباً استثنایی در حالات دستوری آن مشاهده نمی شود.

یکی از قوانین دستوری که زبانمان را با دیگر زبانها متفاوت کرده ، قانون هماهنگی اصوات میباشد. این قانون شگفت انگیز ما را در نوشتن املائی زبانمان کمک بسیاری می کند.

در زبان ترکی آذربایجانی برخلاف زبان عربی و فارسی بجای ۶ حرف صدادار ۹ حرف صدادار وجود دارد.

چنانچه می دانیم در عربی $\text{اَ} \text{و} \text{اِ}$ و اُ حروف صدادار می باشند اما در زبان ترکی آذربایجانی حروف (a - e - ə - ı - i - o - ö - u - ü) صدادار هستند .

حروف صدادار حروفی هستند که در هنگام تلفظ آن حروف هوای خارج شده از ریه ها بدون برخورد با مانعی به صورت مستقل بیرون می آید و گلو ، زبان و لب مانعی برای خروج صدا ایجاد نمی کند . در تلفظ این ۹ حرف صدا بدون برخورد با هیچ مانعی به بیرون می آید و به همین جهت آنها را حروف صدادار می گویند ولی در ۲۳ حرف دیگر هنگام تلفظ حروف صدا با موانعی برخورد می کند . تفاوت دیگر این دو گروه در آن است که حروف صدادار به تنهایی قابل ادا کردن هستند ولی حروف بی صدا باید همراه یک حرف صدادار ادا شوند. برای مثال در تلفظ حرف O هیچ مانعی بر سر راه هوای خارج شده نیست اما در تلفظ حرف B لب مانع خروج هوا می شود و نیز حرف O به تنهایی ادا می شود ولی حرف B باید همراه یک حرف صدادار که معمولاً (ı) هست ادا می شود. حروف صدادار زبانمان به دو گروه ضخیم (قالین) و ظریف (اینجه) تقسیم می شوند از ۹ حرف صدادار ۵ تای آن ظریف و ۴ تای آن ضخیم هستند. شما باید این تقسیم بندی را به خاطر بسپارید.

incə ظریف	i	ö	ü	e	ə
Qalın ضخیم	ı	o	u	a	

طبق قانون هماهنگی اصوات کلمات ترکی یا تشکیل یافته از حروف صدادار ضخیم هستند و یا متشکل از حروف صدادار ظریف . بنابراین کلمه ای در زبانمان نداریم که در آن کلمه از هر دو گروه یعنی حروف صدادار ضخیم و ظریف استفاده شود . این قانون دقیق و شگفت انگیز تعجب زبانشناسان را به خود جلب کرده است. با کمک قانون هماهنگی اصوات نوشتن زبانمان به مقدار زیادی آسان می شود زیرا در نوشتن کلمه ای اولین حرف صدادار مشخص می کند که از کدام گروه (ضخیم یا ظریف) می باشد و ما تا آخر کلمه از همان گروه استفاد خواهیم کرد.

مثال :

در این کلمات از حروف صدادار ضخیم(قالین) استفاده شده است.

alardım (می خریدم) – başladım – (رها کردم) – sular (آبها) – soruşmuşdım (پرسیده بودم)

در این کلمات از حروف صدادار ظریف استفاده شده است.

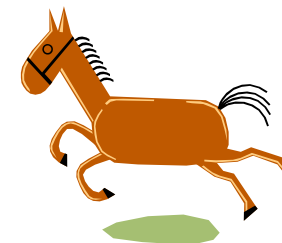
bilmək (دانستن) – böldüm (تقسیم کردم) – eşitməmişdim (نشنیده بودم) – gələcək (آینده)

قانون مذکور مخصوص زبان ترکی است توجه داشته باشید که این قانون در کلمات بیگانه و در کلمات ترکیبی زبانمان صدق نمی کند.

بعنوان مثال در کلمه *insan* این قاعده بخاطر اینکه کلمه ای غیر ترکی است رعایت نشده است و حرف ظریف (i) با حرف ضخیم (a) در یک کلمه بطور یکجا آمده است و همینطور در کلمه *Azərbaycan* چون کلمه ای است که از ترکیب ۴ کلمه بوجود آمده قاعده رعایت نشده است .

زبانهای زنده دنیا کلماتی را از یکدیگر به عاریت می گیرند و این یک واقعیتی است اجتناب ناپذیر برای مثال تعداد کلماتی که از دیگر زبانها به زبان فارسی وارد شده است بسیار زیاد می باشد. زبان مادری ما هم کلماتی از زبانهای دیگر پذیرفته است و در عین حال کلمات زیادی از زبان مادریمان در دیگر زبانها مورد استفاده قرار می گیرد. ما باید توجه داشته باشیم که ورود بیش از حد کلمات بیگانه به زبانمان می تواند ما را به وضعیتی دچار کند که امروزه زبان فارسی به آن دچار شده است و

Dəyirmançı və Eşşək

Bir dəyirmançı, oğlu ilə birlikdə eşşəyi sürüb bazara satmaq üçün aparırdılar. Bir az yol getdikdən sonra qabaqlarına bir dəstə qız çıxdı. Qızlardan birisi dəyirmançı ilə oğlunu görcək dedi:

Görün nə ağılsız adamdırlar, eşşəyi boş-boşuna qabaqda sürüb aparırlar, heç biri də onun üstünə minib və bir az rahat olmaq estəmirlər. Bu sözü eşitcək, oğlan atılıb eşşəyin belinə mindi. Yolun bir azını sevinə-sevinə getdilər. Bu dəfə də onlara bir neçə

qoca tuş gəldi. Qocalardan biri yoldaşlarına dedi:

Baxın, zaman necə dəyişibdir, daha kimsə qocalara və ağsaqqallara ehtiram etmir.

- A Tülkü lələ, məni necə öldürəcəksən öldür, Ancaq dənizə atma. Sudan yaman qorxuram, çünkü üzmək bacarmıram.

- Tülkü bu sözdən sevinib dedi:

- Aha yaxşı oldu, səni gərək elə dənizə atam, bəlkə ürəyim soyusun.

Tülkü qaça-qaça getdi, dərya qırağındakı, uca qayanın başına çıxdı. Qarğa çox yalvardı:

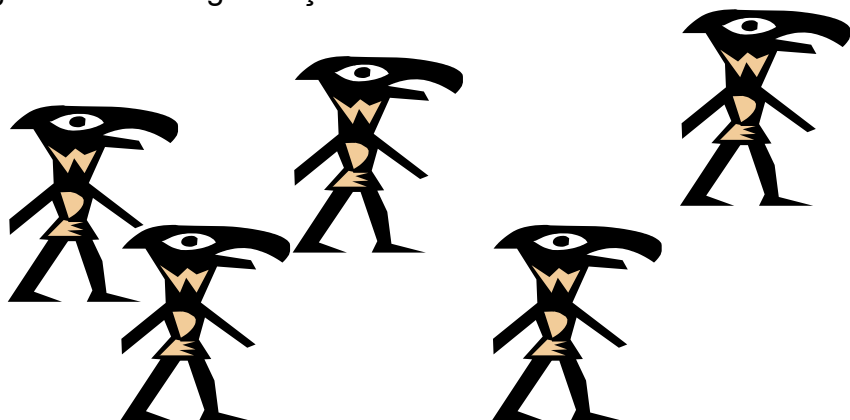
-A Tülkü lələ, amandır, məni balanın başına çevir nə edirsən et, amma suya atma.

-Tülkü Qarğanın yalvarmasına baxmadı, onu qayadan başı aşağı buraxdı. Qarğa:

-Qağ...qağ... edərək uçdu və qabaq tərəfdəki qayaya qondu.

-Tülkü kor peşman baxıb dedi.

-Qarğa məndən hiləgər imiş.

از طرفی باید بدانیم کلماتی که از دیگر زبانها به زبانمان وارد شده دچار تغییراتی شده اند و طبق قانونهای حاکم بر زبانمان آن کلمات را پذیرفته ایم برای مثال کلمات محمود (məhmud) و جمال (cəmal) که در آنها قوانین حاکم بر زبانمان رعایت نشده در هنگام ورود به زبانمان دچار تغییراتی می شوند و به (mahmut) و (camal) تغییر شکل می یابند.

تلفظ متفاوت کلمات توسط ترک زبانان با تلفظ ملتهای دیگر ساکن ایران گاه موجب تمسخر ابلهانه نژادپرستانی قرار می گیرد که از قوانین حاکم بر زبانمان بی خبرند و در ذهن مسمومشان تلفظ متفاوت را به حساب ناتوانی ملتمان در تلفظ کلمات می گذارند. حال اینکه قوانین دقیق حاکم بر زبانمان که مایه بسی مباهات است کلمات بیگانه را تا جایی که امکان دارد با قوانین خودش منطبق می کند.

قانون اویقارلیق

علاوه بر قانون هماهنگی اصوات قانون دیگری بنام قانون اویقارلیق در زبان مادریمان وجود دارد که قطعیت قانون هماهنگی اصوات را ندارد. در این قانون حروف صدادار بسته به حالت لبه لایمان در هنگام تلفظ حرف طبقه بندی می شود. اگر لبانمان هنگام ادای حروف به حالت دایره در بیاید به این گروه گروه دوداقلانان و اگر لبانمان حالت کشیده به خود بگیرد به این گروه از حروف دوداقلانمایان می گوئیم.

dodaqlanan دوداقلانان	u	ö	ü	o	
dodaqlanmayan دوداقلانمایان	ı	ə	i	a	e

طبق این قانون اگر اولین حرف صدادار کلمه ای از گروه دوداقلانان باشد معمولاً حروف صدادار بعدی نیز از همین گروه خواهند بود و برعکس اگر اولین حرف صدادار کلمه ای از گروه دوداقلانمایان باشد معمولاً حروف صدادار بعدی نیز از همین گروه خواهند بود. لازم به یاد آوری است که این قانون قطعیت قانون هماهنگی اصوات را ندارد.

: مثال

dodaqlanan \longrightarrow qonşu – ölüm yoxdurdodaqlanmayan \longrightarrow başladım – dəniz - əkinçi

: نکته

هرگاه حرف (Q - q) ما بین دو حرف صدادار قرار بگیرد تبدیل به حرف (Ğ-ğ) می شود.

: مثال

uşaq + a \longrightarrow uşağaqaçaq + ı \longrightarrow qaçağıdodaq + ım \longrightarrow dodağım

: نکته

اگر حرف (K-k) ما بین دو حرف صدادار قرار بگیرد به حرف (Y-y) تبدیل می شود.

: مثال

birlik + i \longrightarrow birliyibirlik + ə \longrightarrow birliyə

: نکته

حرف (غ) و (ر) در اول کلمات ترکی نمی آید و کلمات بیگانه ای که با حرف (غ) شروع می شوند با ورود به زبان مادریمان حرف (غ) به حرف (ق) تبدیل می شود.

: مثال

ğulam \longrightarrow qulamğəm \longrightarrow qəmğəltək \longrightarrow qəltək

Qarğa və Tülkü

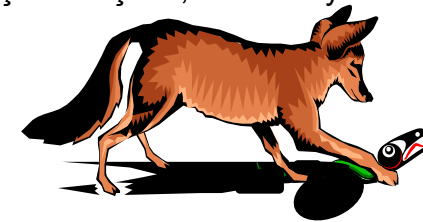

Qarğa bir tülkü balasının gözünü dimdikləyib çıxartmışdı, tülkü çox acıqlanmışdı. Qarğa əlinə düşmürdü ki, ondan əvəz alsın. Çox düşündü, axırda axtardığını tapdı. O bir dəfə qarğanın gəldiyini görüb yerə uzandı, özünü ölüməyə vurdu. Qarğa ele bildi ki, tülkü doğrudan ölmüşdür. Uçub yaxına gəldi, Tülkünün eşiyə çıxmış dilini dimdikləmək istədi, ancaq qorxdu Qarğa əvvəlcə tülkünün quyruğunu dimdikləyib qaçdı. Tülkü tərpənmedi. Qarğa yavaş-yavaş Tülkünün ağızına tərəf gəldi ki, dilini dimdikləsin, Tülkü atılıb onu tutdu.

Tülkünün ürəyi çox yanmışdı. O dedi:

-Qarğa sən balamın gözünü çıxartmışsan, indi səni yaman dərddə ilə öldürəcəyəm.

Qarğa yalvarmağa başladı

تمرین برای خواندن

متون زیر را بخوانید.

Aslan ilə iki öküz

Otlaqda iki öküz otlayırdı. Ac aslan onları görüb çox sevindi. O fürsət tapıb öküzlərə hücum etdi. Öküzlər daldala verib, buynuzlarıyla aslanı qovdular. Aslan onların birliyini görüb, qorxudan geri çəkildi.

O, hiyləyə əl atdı. Öküzlərin birinə yanaşdı pıçıldadı:

-Əzizim bax bu gözəl otlağı sənə verirəm. Dadlı otlardan nə qədər istəyirsən ye! Ancaq o, boz öküzlə gəzmə. Buna əməl etsən sən ilə işim yoxdur. Ağılsız öküz aslanın vədəsinə aldanıb, vəfalı yoldaşından uzaqlaşdı. Bunu görən aslan fürsət tapıb, yalnız qalan öküzü parçalayıb yedi. üç gündən sonra aslan yenidən acalıb, gəlib aldanmış öküzü parçalayıb onuda yedi. Uşaqlar namərdin qaydasıdır, ayırır yoldaşı yoldaşdan.

پسوندها

زبان ترکی به دلیل قرار گرفتن در گره زبانهای پسوندی (التصاقی) دارای پسوند های بسیار است . توجه داشته باشید که یک ریشه می تواند چندین پسوند به خود بگیرد. مثلاً ریشه (su) در کلمه مقابل سه پسوند بخود گرفته su la mış dım (آب پاشی کرده بودم) ویا کلمه dağ çı lar dan dır mı? (آیا از کوهنوردان است؟) پنج پسوند دارد. در ذیل برخی از پسوندها جهت استفاده عزیزان ارائه می شود.

پسوندها جمع :

ما با توجه به ظریف یا ضخیم بودن حروف صدادار کلمه از دو پسوند (lar) و (lər) یکی را برای جمع بستن کلمات انتخاب می کنیم . اگر کلمه دارای حروف صدادار ضخیم (قالین) باشد با پسوند (lar) جمع بسته می شود و اگر کلمه دارای حروف صدادار ظریف (اینجه) باشد با پسوند (lər) جمع بسته می شود.

مثال :

cücelər – serçələr – dillər – göbələklər - kəpənəklər

qoyunlar – babalar – almalar – dovşanlar – buludlar

نکته : در کلمات بیگانه ای که بدون رعایت قانون هماهنگی اصوات وارد زبانمان شده اند پسوند ها با توجه به آخرین هجای کلمه شکل می گیرند.

مثال :

کلمه بیگانه کتاب (kitab) با توجه به اینکه آخرین هجا از گروه ضخیم (قالین) می باشد با پسوند های گروه ضخیم (قالین) بایستی همراه شود.

kitablar- kitaba – kitabım- kitabçı - ...

پسوندها شرط :

ما با توجه به ظریف یا ضخیم بودن حروف صدادار کلمه از دو پسوند (sa) و (sə) یکی را برای شرطی کردن کلمات انتخاب می کنیم . اگر کلمه دارای حروف صدادار ضخیم (قالین) باشد با

پسونده (sa) شرطی می شود و اگر کلمه دارای حروف صدادار ظریف (اینجه) باشد با پسونده (sə) شرطی می شود.

sa = qalsa (اگر بپرسد) – soruşsa (اگر بماند)

sə = getsə (اگر برود) – bilsə (اگر بداند)

پسونده سوال:

ما با توجه به ظریف یا ضخیم بودن حروف صدادار کلمه (قانون هماهنگی اصوات) و نیز قانون اویقارلیق از پسونده های (mi-mı-mü-mu) استفاده می کنیم .

مثال:

mi = gedirsənmi? (آیا می روی)

mı = qalırsanmı? (آیا می مانی)

mü = sürdünmü? (آیا راندی)

mu = susdunmu? (آیا ساکت ماندی)

پسونده نسبت دادن:

ما با توجه به ظریف یا ضخیم بودن حروف صدادار کلمه و نیز قانون اویقارلیق از پسونده های (ci-cı-cü-cu-çi-çı-çü-çu) استفاده می کنیم .

ci = öyrənci (دانش آموز)

cı = aparıcı (مجری)

cü = sürücü (راننده)

cu = soyuducu (یخچال)

مکالمه احمد و یاشار را با الفبای لاتین بنویسید. (با مداد نوشته شود)

Ə- salam

Ə- سلام

Y- سلام نجه سیز احمد بی ؟

Ə- ساغ اولون یاخشی یام سیز نجه سیز ؟

Y- منده یاخشی یام

Ə- یازدیغینیز یازیلا باغلی سیزه سورغوم وار

Y- بویورون

Ə- یازینیزدا نجه قایناقدان یاردیم آلیسیز می ؟

Y- اون بنش قایناقدان ایستیفاده ائدمیشم

Ə- یازینیز سون درجه ده ماراقلیدی صبرسیز لیک له آیری یازینیزی گؤزله بیرم

Y- ساغ اول احمد بی

Ə- سیزله گؤروشدیوم اوچون سؤیندیم

Y- جوما آخشامی یئنده گؤروشه ریک

Ə- هله لیک

Y- هله لیک

گزینه ۴ صحیح است؛ زیرا در این کلمه با وجود رعایت شدن قانون هماهنگی اصوات حرف (o) برخلاف قاعده در هجای دوم آمده است و می بایستی بصورت **doğur** نوشته شود.

E) **atam axşamçağı kitabı açıb oxudi**

- 1- axşamçağı
- 2- kitabı
- 3- açıb
- 4- oxudi

گزینه ۴ صحیح است؛ زیرا در کلمه **oxudi** قانون هماهنگی اصوات رعایت نشده است و میبایستی این کلمه بصورت **oxudu** نوشته شود.

Ə) **qalsə o almalardan ver aparım bacım yesin.**

- 1- qalsə
- 2- almalardan
- 3- aparım
- 4- yesin

گزینه ۱ صحیح است؛ زیرا در کلمه **qalsə** قانون هماهنگی اصوات رعایت نشده و به ریشه **qal** پسوند **sə** اضافه شده و می بایستی این کلمه بصورت **qalsa** نوشته شود.

F) **otağa girəndə özümö anamın qucağına atdım.**

- 1- girəndə
- 2- özümö
- 3- anamın
- 4- qucağına

گزینه ۲ صحیح است؛ زیرا در این کلمه با وجود رعایت شدن قانون هماهنگی اصوات حرف (ö) برخلاف قاعده در هجای سوم آمده است. و می بایستی بصورت **özümü** نوشته شود.

çi = çörəkçi (نانوا)

çı = dağçı (کوه نورد)

çü = kömürçü (زغال فروش)

çu = topçu (توپچی)

پسوند سلب

ما با توجه به ظریف یا ضخیم بودن حروف صدادار کلمه (قانون هماهنگی اصوات) و نیز قانون اویقارلیق از پسوند های (**sız-suz-süz-siz**) استفاده می کنیم .

مثال:

sız = dadsız (بی طعم)

suz = duzsuz (بی نمک)

süz = köksüz (بی ریشه)

siz = qəmsiz (بی غم)

به سبب قرار گرفتن زبان ترکی آذربایجانی در گروه زبانهای پسوندی پسوند های زیادی در این زبان وجود دارد که ما به چند نمونه از آنها اشاره کردیم در ذیل چند نمونه از پسوند های دیگر آورده شده است.

səl – sal – cül - cil – lıq – laq – lik – luq – lük – im – ım – um – üm – in
 ın – siz – sız – suz – süz – ın – ı – a – lar – lər – maq – mək – mə - ma –
 lı – lu – lü – li – liş -

هجا

هجا یا همان بخش عبارت است از بخشی از کلمه که در آن یک حرف صدادار وجود دارد بعبارت دیگر اگر بخواهیم بدانیم کلمه ای از چند هجا یا بخش تشکیل شده است کافی است تعداد حروف صدادار آنرا بشماریم .

مثال :

گردش نکرده بودم dolanmamışdım

۵ حرف صدادار نشانگر ۵ هجایی بودن کلمه است.

کلمات زیر چند بخش دارند؟ (با مداد نوشته شود)

نکته:

حروف (o-ö-e) فقط در هجای اول کلمات جای میگیرند و در کلمات بیگانه ای که این قاعده رعایت نشده تغییراتی روی میدهد.

مثال:

Nader → Nadir

Pərvanə → Pərvanə

Xatere → Xatirə

B) insanların elmi gündən günə artmaqdadır.

- 1- insanların
- 2- elmi
- 3- gündən
- 4- artmaqdadır

گزینه ۳ صحیح است؛ زیرا در کلمه با وجود رعایت شدن قانون هماهنگی اصوات حرف e برخلاف قاعده در هجای دوم آمده است.

C) yel əsəndə zəmiyə baxırdım elə bil ki zülflərə daraq vururlar.

- 1- əsəndə
- 2- baxırdım
- 3- zülflərə
- 4- vururlar

گزینه ۳ صحیح است؛ زیرا در کلمه **zülflərə** قانون هماهنگی اصوات رعایت نشده است و بجای استفاده از پسوند **lər** از پسوند **lar** استفاده شده است. و می بایستی **zülflərə** نوشته شود.

Ç) günün çoxunu oğlan meşədə odın yığırdı

- 1- günün
- 2- çoxunu
- 3- oğlan
- 4- odın

گزینه ۴ صحیح است؛ زیرا در کلمه **odın** با وجود رعایت شدن قانون هماهنگی اصوات قانون اویقارلیق رعایت نشده است و بایستی **odun** نوشته شود.

D) kəndimizdə hər gün' gün dağ dalından doğor .

- 1- kəndimizdə
- 2- dağ
- 3- dalından
- 4- doğor

املاء صحیح کلمات زیر را بنویسید. (با مداد نوشته شود)

نادرست	درست	نادرست	درست
yoldaşlıq	yoldaşlıq	Bardaq boşdi	
qonşu		Bardaq boşdo	
Dağlardan		Eşitməmişəm	
Meşe		qorxurdüm	
Gülüm soldo		vuruşmalıyam	

این کلمات بیگانه در زبان مادریمان به چه صورت نوشته می شوند؟

کلمات بیگانه	Ana dilimizdə
əllah	allah
Rəməzan	
Cəmal	
ğolam	
kazem	
Cəlal	

در این جملات کدامین کلمه به غلط نوشته شده است؟

A) mən yazda ağaclarin çiçəklənməsin sevirəm.

- 1- yazda
- 2- ağaclarin
- 3- çiçəklənməsin
- 4- sevirəm

گزینه ۲ صحیح است؛ زیرا در کلمه ağaclarin قانون هماهنگی اصوات رعایت نشده است و می بایستی این کلمه بصورت ağaclarım نوشته شود.

خود آزمایی:

کدامیک از کلمات زیر به درستی نوشته شده است؟

A)

- 1- yoldaşlıq
- 2- satıcı
- 3- qonşu
- 4- satmışdım

B)

- 1- qapılar
- 2- qalsə
- 3- əllər
- 4- analar

C)

- 1- danışsa
- 2- gözləsa
- 3- bağlasa
- 4- açsa

Ç)

- 1- soruşdunmi
- 2- souşdunmü
- 3- soruşdunmu
- 4- soruşdunmı

D)

- 1- süpürgə
- 2- süpurgə
- 3- supürgə
- 4- supərgə

E)

- 1- istilık
- 2- istilikə
- 3- istiliyə
- 4- istiliye

Ə)

- 1- ğulami
- 2- qulamı
- 3- ğulamı
- 4- qulamö

F)

- 1- dözmüşdüm
- 2- dözmöşdüm
- 3- dözmerəm
- 4- dözmərem

جواب خود آزمایی: (A-4) - (B-4) - (C-3) - (Ç-3) - (D-1) - (E-3) - (F-1) - (Ə-2)